

příslušníkům, především se strany zahraničních ústavů. Tuto zvláště stupňovanou ochranu pojištěnců cizozemských pojišťoven lze však vedle zmíněného nedostatku souručenství mezinárodního přičísti z největší části velikým valutovým rozdílem mezi Švýcarskem a státy okolními. Jinak nebylo by lze přesvědčivými důvody prokázati nutnost tohoto různého nakládání a přísného rozlišování mezi oběma skupinami ústavů pojišťovacích.

Dr. Julius Čapek.

Politická ekonomie.

Elster, Die Seele des Geldes, Jena 1920, str. 370.

Kniha Elsterova má býti pokračováním práce Knappovy a Bendixenovy. Knappova theorie znamená dle autora nové svítání na poli peněžní theorie, avšak ona není zvláště po stránce hospodářské úplnou teorií peněz i potřebuje ještě doplnění přiměřenou hospodářskou teorií peněz. Po Knappovi následuje Bendixen; v něm vidí autor myslitele, jenž sice nedoplnil »státní theorii« peněz hospodářskou teorií, ale přece ji po stránce hospodářské v mnohém vybudoval. A nyní tedy přichází autor, žák a pokračovatel Bendixenův, s úmyslem, aby vycházející z rozboru moderního hospodářství směnného a z příslušné theorie hodnoty a ceny nalezl hospodářskou podstatu (duši) peněz a aby nové učení podal systematicky, zvláště jeho základy a cíle. Za tím účelem rozdělil si celou látku ve 4 oddíly.

I. kapitola: **Peníze a hospodářství.** Zde zabývá se autor zvláště pojmem a podstatou peněz. Podává tři pojmy peněz. Jednak peníze znamenají podíl na společenské výrobě (Beteiligungsmöglichkeit am Sozialprodukte), jednak jsou platidly (Zahlungsmittel), při čemž placení není nic jiného než přenos oněch podílů na společenské výrobě, jednak konečně jsou peníze jako jednotka hodnotná mírou oněch podílů na společenské výrobě (Beteiligungsmaß am Sozialprodukte). V jakém poměru jsou tyto tři pojmy navzájem? Na to odpovídá autor, že jsou to tři různé pojmy, různé dle podstaty i obsahu; avšak: spolu vzniklé a v podmínkách svého bytí do té míry na sebe odkázány, že pojmový konec jednoho musel by znamenati i konec obou ostatních. Podíl na společenské výrobě — prostředek přenosu podílu toho (platidlo) — míra onoho podílu (jednotka hodnotná): ony všechny jsou penězi. Z těchto tří pojmů je poměr prvního ke druhému: jako (abstraktní) možnosti ku (konkrétnímu) prostředku jejího uskutečnění; prvního ku třetímu jako substance ku množství, počítaných předmětů k číslu sčítajícímu; druhého ke třetímu jako měřítko míry k jednotce míry. To je dle autora synthese pojmů peněz. Při tom arci obsah oné představy, kterou autor nazval jednotkou hodnotnou, tedy hospodářský význam početní jednotky, pomocí níž se podíl na společenské výrobě ciferně vyjadřuje, není výronem právního řádu — ani Knap toho dle autora netvrdí — avšak není přece ve svém vývoji nezávislou na opatřeních státní měnné politiky.

II. kapitola: **Peníze a statky.** Zde zabývá se autor především oním již zmíněným pojmem společenské výroby (Sozialprodukt). Toto označení převzal autor od Schumpetra. Ale kdežto Schumpeter rozumí jím toliko úhrn nově vyrobených spotřebních statků, praví autor, že k společenské výrobě náležejí bez výjimky všechny ony předměty společenskohospodářského rozdělovacího procesu, za něž se ceny dávají i přijímají; počítá k ní tedy i statky kapitálové, jestliže a pokud jsou předmětem rozdělovacího procesu statků. Na druhé straně arci tato společenská výroba tvoří zároveň konsumpční fond a sestává tudíž i tento spotřební fond ze všech statků nahoře uvedených, tedy i z kapitálových statků. Ve smyslu autorovy terminologie je tedy spotřebou, konsumem každé použití nebo lépe každé opatření (Inanspruchnahme) společenské výroby, tedy i opatření kapitálových statků! Autor ocitá se tu i v rozporu s Bendixenem, jenž rovněž staví oproti penězům jako nárokům na statky toliko statky spotřební. Následkem toho však dle autora Bendixen přichází sám se sebou do rozporu, neboť připouští kreaci peněz výdejem nových bankovek (Bendixen mluví tu dokonce o »klassickém«
tvoření se peněz) netoliko při směnkách na nově vytvořené statky spotřební, nýbrž i statky kapitálové, ač přece tyto statky kapitálové ku společenské výrobě nepočítá. Další nesrovnalostí u Bendixena je prý též, že jakkoli dle Bendixena je vlastním účelem peněz, kupovati dle svého určení statky spotřební, je B. přece nucen uznati, že peníze sprostředkují též obraty statků kapitálových, jenže tu mluví o »vedlejší funkci«
peněz.

Na čem závisí hodnota peněz? Autor obrací se tu především proti theorii důchodové (Zwiedineck, Liefmann, naproti tomu Wiesera, jenž první vysvětloval výši hodnoty peněz z poměru mezi důchody a statky, nejmenuje); vytváření se důchodů nemůže již proto hodnotu peněz určovat, poněvadž v důchodech samých se již projevuje hodnota peněz stejně jako v cenách. Falešná je prý antithesa, že ne peníze, nýbrž důchody kupují statky; vždyť přece důchody samy jsou penězi. Je pravda sice, že změna poměrů důchodových znamená vždy — ceteris paribus — i změnu poměrů cenových. To je správné, ale následuje z toho přece toliko, že obojí změny jsou zjevy paralelní. O tom, zda a jak jeden zjev je druhým příčinně určován, nepraví nám skutečnost ta ničeho. Naopak zbývá tu zodpověděti hlavní otázku, jaké příčiny — ležící mimo systém cenový a důchodový — mají se strany peněz vliv na systém cenový i důchodový, které monoterní příčiny jsou s to, změnití obě — i ceny i důchody.

Autor odpovídá na to, že je to množství peněz. V tomto základním učení, že množství peněz má hlavní vliv na vytváření se cen, souhlasí autor s theorií kvantitní, odporuje jí však potud, pokud chce stav cen ciferně určití z kvantitního poměru mezi penězi a statky. Pod množstvím peněz nerozumí ostatně autor toliko zvláštní, tělesně hmatatelná platidla, nýbrž i peníze bankovní (Buchgeld). Rozmnožení těchto má na hodnotu peněz stejný účinek jako rozmnožení peněz hmotných (Handgeld). Jest však omylem dle autora, má-li se

za to, že nová kupní síla může být vytvořena i jinak než vytvořením nových peněz, jmenovitě též úvěrem. Autor odmítá energicky falešný pojem »úvěrové inflace«, neboť úvěrem nemůže být vytvořena nová kupní síla a z úvěru nemohou tedy vzniknout peníze. Autor obrací se také proti názoru, že vedle množství peněz má na hodnotu jich vliv též rychlost oběhu. Rychlost oběhu nebo správněji intenzita využitkování peněz projevuje se sice v cenách, ale není jich určující příčinou.

III. kapitola: **Peníze ve státě; měna.** Jádrem příslušných vývodů je zde »klassická theorie o tvoření peněz«, již Bendixen přispěl k objasnění peněžního problému podobně značně jako před tím Knapp svým učením o nominalitě peněžní jednotky. Elster nemá tu jiné snahy než podati a shrnouti rozházené vývody Bendixenovy, podotýkáje výslovně, že v jeho podání není jediné věty, která by dle svého obsahu nebyla duševním majetkem Bendixenovým. Tvoření peněz musí být dle Bendixena zařízeno tak (to je jeho požadavek klassického tvoření se cen), aby jim hodnota peněz nedoznala změny. Peníze jako platidlo jsou dle Bendixena nárokem na část prodejní výroby spotřebních statků. Rozmnožili se tato, pak mohou být vytvořeny také nové peníze, aniž by tím hodnota peněz doznala změny. Tomu je tak na př., když cedulová banka diskontuje směnky vzniklé z prodeje nového zboží a vydává na základě tom nové bankovky. Takto vydané bankovky jsou tedy Bendixenovi typem »klassických« peněz. Ovšem ani dle Bendixena nemusí všechny peníze, aby byly »klassickými«, být vytvořeny rovnoběžně se vznikem zboží. Bez účinku na ceny zboží jsou především hotovosti kasovní, neboť pokud zůstávají v jisté výši stále v pokladnách, nekupují zboží. Neodporuje tedy pravidlům »klassického« tvoření se cen, jestliže se vydají nové peníze ve výši potřebných pokladních hotovostí — třeba ani nebyly vytvořeny nové statky. To je tedy jádro učení Bendixenova, které Elster přejímá. Má jen dvě námitky. Jednak namítá, že Bendixen žádá toliko, aby nové peníze byly tvořeny jen v souvislosti s rozmnožením statků, ale nežádá prý opačně, aby také každému rozmnožení statků odpovídalo vytvoření nových peněz. Následkem toho není tu záruky, že poměr mezi množstvím peněz a statků zůstane vždy stejným neboli Bendixenovo učení o tvoření se peněz není dle autora přece jen klassickým. Za druhé namítá autor ještě, že je možným a častým případ, že netoliko výrobce vydá směnku na kupce (na př. velkoobchodníka), nýbrž že tento prodá zboží dále a vystaví novou směnku atd. a že tedy množství nových smének a na základě jich vydaných bankovek převyšuje množství nových statků. (Tuto možnost nesouhlasu mezi statky a bankovními penězi uvádí také Schumpeter ve svém článku »Das Sozialprodukt und die Rechenpfennige« a vidí v ní jednu z příčin hauss cenových.) I zde tedy tvoření se peněz není »klassickým«.

IV. kapitola: **Peníze v mezinárodním styku platebním, valuta.** Autor obrací se tu proti t. z. v. theorii »parity kupní síly«, podle níž mají směnečné kursy mezi dvěma zeměmi tendenci ustáliti se na takové výši, že poměr mezi peněžními jednotkami obou zemí odpovídá poměru jich kupní síly v obou zemích. Především není prý

správnou, že jsou směnečné kursy výrazem tuzemských hladin cenových, a není též správným, že poměr valut dvou států je v obráceném poměru jich cenových hladin. Chybným je prý též domnívat se, že když v tuzemsku ceny stoupají, musí z tohoto důvodu tuzemské peníze v cizině býti níže oceňovány. Všechny tyto předpoklady nejsou prý nic jiného než spekulativní bludy vědy, která se skutečnému životu příliš odcizila. Skutečnost theorii té naprosto neodpovídá; možno tu poukázati na předválečný poměr mezi markou a dolarem, kdy přece kupní síla dolaru naprosto se nerovnal kupní síle 4 marek. Autor považuje za jediné správné učení Knappovo, podle něhož volba parity závisí vždy na rozhodnutí státu. Jedině rozhodnutím se státu, udržeti trvale určitě intervalutární pari, vzniká také skutečně takové pari. Ovšem že nemůže býti jakékoli pari chtěno a trvale prosazeno, nýbrž pari to musí odpovídati pantopolickým vztahům; avšak nesmíme mysliti zase, že tyto pantopolické vztahy jsou určovány kupní silou peněz v obou zemích, vždyť všechna skutečnost naší praxe odporuje prý zcela oné theorii »parity kupní síly«.

To je tedy v krátkosti hlavní obsah obsáhlé knihy Elsterovy. Budiž mi dovoleno k jednotlivým bodům přičiniti mé/poznámky a námítky.

K I. kapitole. Máme-li se se zdarem zabývatí theorii peněz, měli bychom dávati vždy pozor na to, že slova peněz lze užívatí v dvojm, rozdílném smyslu. V jednom, obvyklejším smyslu rozumí se penězi úhrn oněch zvláštních zevních předmětů, kterých se používá ku sprostředkování směn tím způsobem, že statky, kterých sami nepotřebujeme a které chceme směniti, vyměňujeme za ony všeobecně přijímané předměty (peníze) a za ty potom kupujeme si ony statky, jichž potřebujeme. Mohli bychom zde mluvití o oběživách (plattlech), neboť účel těchto »peněz« jest obihati za účelem sprostředkování směn. V tomto smyslu rozuměl se pojem peněz ve starší theorii výhradně a i nyní ještě je to obvyklý smysl, v němž se slova toho užívá. Také theorie kvantitativní množstvím peněz rozumí množství peněz v tomto smyslu t. j. oběživ a měla by se, jak jsem již jinde podotkl, jmenovati vlastně případněji theorie oběživová (currenciová), kdežto ve skutečnosti bylo tohoto označení použito pro jistou odrudu kvantitativní theorie, o níž bude dále řeč. Vzniká otázka, co patří všechno k penězům v tomto prvním smyslu? Není pochyby, že peníze kovové a nesměnitelné peníze papírové. Pochybnějším je již věc při bankovkách směnitelných z a kov. Jsou známy v té příčině živé spory literární, které byly vedeny svého času mezi onou dříve zmíněnou školou currenciovou, která počítala i směnitelné bankovky k oběživům a přisovovala jich množství též účinek na hodnotu peněz, a mezi jejími odpůrci, k nimž se přidružil ve svém spise »Die Geld- und Credittheorie der Peel'schen Bankacte« též Wagner. Díváme-li se nyní s perspektivy časové na tento spor, nemůžeme nevidětí, že pokud se týče praktických důsledků, jež theorie currenciová z učení svého odvozovala, chybovala, nevidíc, že výdej směnitelných kovem nekrytých bankovek nemusí vésti ku znehodnocení

peněz, jestliže oproti peněžním nárokům jimi reprezentovaným stojí též nové hodnoty statkové, a že naopak v přípůsobení se výdeje těchto bankovek zvětšené výrobě je hlavní účel těchto bankovek. Ale pokud se týče pojmosloví samého, mám za to, že theorie currencyová správně počítala též směnitelné bankovky k oběživům, k penězům, neboť i u nich jde o zvláštní, zevní předměty, sloužící již svým určením sprostředkování směru.

V novější době však mnozí přední spisovatelé jdou ještě dále a zahrnují v pojem platidel i t. z. v. peníze bankovní (pohledávky šekové a žirové); činí to na př. Irving Fisher, činí to i Cassel a konečně i Elster sám. Příčinu tohoto rozšíření pojmu platidla lze asi hledati v tom, že při omezení pojmu toho na ony nahoře uvedené zevní, zvláštní předměty (kovové peníze i bankovky) nebylo by naprosto možno, z množství těchto platidel vysvětliti všechny změny v hodnotě peněz. Bylo tedy nezbytně nutno, pojem platidel tímto způsobem rozšířiti, měla-li panující theorie o účinku množství platidel na ceny býti zachráněna. Přes to pokládám takové rozšíření pojmu platidla za nemožné a odporující samému smyslu slova. Platidly rozumí se přece zvláštní předměty sloužící výhradně k tomu, aby se převodem jich přenášely peněžní nároky a takto sprostředkovaly směny. Kde však jsou taková platidla, konají-li se platy převodem v knihách bankovních (žírem) nebo řízením clearingovým? Je patrné, že jimi nejsou tu šeky, neboť jak praví Fisher, bankovní šeky jsou toliko poukázky, které oprávnňují k převodu bankovních deposit, nejsou však samy platidly a nejsou též oběživy t. j. nejsou určeny k tomu, aby obíhaly. Platidly jsou však dle Fishera bankovní deposita, jež šeky representují, neboť majitelé jich chovají je právě proto, aby konali pomocí nich platy. Ona při tom nemění svého místa, zůstávajíce stále u banky; přes to prý však obíhají (cirkulují), ježto právo k nim šeky přechází z jedné osoby na druhou. A přece přihlédneme-li blíže, shledáme, že je uvedené zde pojetí nemožné. Platidla jsou prostředkem převodu peněžních nároků. Při placení žirovém takovým prostředkem mohl by být nanejvýše onen minimální vklad, jež banky od svých žirových komittentů vyžadují. Ale tento předepsaný vklad se nepřenáší z jedné osoby na druhou, naopak bylo-li by nebezpečí, že bude vyčerpán, musí býti doplněn. To, co se zde přenáší, je však peněžní nárok, peněžní pohledávka sama, aniž by se tu k převodu tomu používalo nějakého prostředku převodu, nějakého platidla. Správně se tu tedy mluvívá o bezpečném placení, i můžeme tedy nanejvýš mluvití o novém způsobu placení, ne však o nových platidlech. Názor, že bankovní deposita sloužící za podklad výdeje šeků jsou platidly, vedl by k onomu podivnému důsledku, že pokud jsou deposita kryta hotovými penězi, jeden a týž obnos byl by dvakrát platidlem, jednou jako hotové peníze, podruhé jako depositum. Konečně se ani při této násilné interpretaci pojmu platidel nedosáhne zamýšleného účele t. j. úplného vysvětlení všech změn hodnoty peněžní; vždyť je možným vznik peněžních nároků i bez hotových i bez bankovních peněz, tak na př. zůstane-li kupec zboží kupní cenu dlužen. Schum-

peter i i v těchto případech dokonce mluví o rozmnožení peněz neboli platidel. Hospodářsky jde tu přece o placení a rozmnožení peněz pro tempore. Neboť děje se tu něco, co by, nebýt oné pohledávky knihovni, vyžadovalo přírůstek jiných peněz.« Ale je patrné, že tento názor Schumpeterův je zcela nemožným a že přivádí i onen nahore uvedený pojem platidel ad absurdum. I vzniká tu otázka, je-li vůbec nutno, při výkladu změn hodnoty peněz vycházeti od množství platidel, a zdali nelze pojem množství peněz, které stojí oproti množství statků, vykládati si i jinak?

Tim docházíme k druhému smyslu, v němž se též užívá slova peněz. Myslí se tu na peněžní nároky, ať již nároky ty jsou reprezentovány platidly nebo zároky nebo jinými podobnými bankovními pohledávkami nebo konečně i pohledávkami soukromými. Vtom smyslu mluví o množství peněz stojícím oproti statkům teorie důchodová, vždyť peněžní důchody nejsou vlastně nic jiného než peněžní nároky, které během určité periody nově vstoupily v dispozici jednotlivců a oproti nimž stojí statky rovněž během téže periody vzniklé. Tyto peněžní důchody nebo »peníze« v tomto druhém smyslu znamenají tedy skutečně podíl na společenské výrobě těchto nových statků.

Mohlo by se lehcce zdáti, že tento pojmoslovný úvod je příliš obšáhly a pro kritiku spisu, o nějž zde jde, zbytečným. Nicméně jsem pokládal přece nutným, jej předeslat, neboť mnoho omylů a nedorozumění vzniká, jak ještě uvidíme, z nedostatečného rozlišení obojího smyslu slova peněz. Tak můžeme nyní zaujmouti správné stanovisko též k oné, dříve uvedené definici Elsterově. Je patrné, že nemůže tu mysliti na peníze ve smyslu platidel, neboť podílů na výrobě nových statků lze sice nabýti získáním platidel, ale také bez něho. Musíme tedy pod »penězi« zde rozuměti úhrn nově vzniklých peněžních nároků. O těchto peněžních nárocích můžeme pak skutečně říci, že znamenají podíl na společenské výrobě, a můžeme také jednotku, v níž se tyto nároky vyjadřují, považovati za míru oněch podílů na společenské výrobě. Ale nemůžeme o nich říci, že jsou též platidly; vždyť jak Elster sám praví, platidla jsou toliko prostředkem přenosu peněžních nároků, avšak — to sluší zdůrazniti oproti Elsterovi, — nejsou jediným takovým prostředkem, neboť peněžní nároky mohou vznikati též bez platidel. To má své důsledky též pro problém hodnoty peněz.

K II. kapitole. Ku společenské výrobě počítají Bendixen, Schumpeter — a jak můžeme dodat, také Wieser — toliko nově vyrobené spotřební statky, kdežto Elster počítá k ní všechny předměty, za něž se ceny dávají a přijímají, tedy i statky kapitálové. Co je správné? Bylo právě ukázáno, že peněžními důchody nebo »penězi« v druhém smyslu třeba rozuměti všechny peněžní nároky během určité periody nově vzniklé. Oproti nim stojí všechny statky během téže periody nově vzniklé a pro trh vyrobené (na rozdíl od statků vyrobených i spotřebovaných v hospodářstvích soběstačných), tedy nejen statky spotřební, nýbrž i kapitálové — potud má pravdu Elster. Ale pro výši hodnoty peněz nepřicházejí v úvahu všechny tyto statky, nýbrž toliko statky spotřební — v tom mají zase

pravdu oni druzí spisovatelé nahoře jmenovaní. Jenže se nesmí oproti těmto statkům spotřebním postavit celý peněžní důchod, nově vzniklý (neboli původní na rozdíl od důchodů odvozených nebo přenesených), nýbrž toliko ona část důchodu z toho, která je určena ke koupi spotřebních statků. Toliko poměr mezi touto částí důchodu a množstvím nově vyrobených statků spotřebních určuje hodnotu nebo kupní sílu peněz, naproti tomu na poměru mezi onou částí důchodu, jež je určena ke kapitalisaci, a množstvím kapitálových statků závisí poměrná cena kapitálových statků neboli výše úrokové míry. Toho oni spisovatelé nevidí a v tom směru sluší důchodovou teorii doplnit, jak jsem to ve svém spise »Kupní síla peněz...« podrobněji rozvedl.

Elster namítá arci proti teorii důchodové, že změna hodnoty peněz projevuje se stejně v cenách jako v důchodech, že obojí tyto změny jsou zjevy paralelní a že sluší hledati jich společnou příčinu, kterou je rozmnožení peněz. Na to lze odpověděti, že je sice pravda, že i změněná hodnota peněz projevuje se jak v důchodech tak i v cenách, že však z důvodů, které jsem ve svém spise (str. 107) uvedl, je mezi důchody na jedné a cenami na druhé straně přece jen podstatný rozdíl v tom, že zvýšení jednotlivých peněžních důchodů (bez současného rozmnožení reálních statků) vede též ku zvýšení cenové hladiny, nikoli však zvýšení cen jednotlivých statků také ku zvýšení důchodů, takže můžeme právem se Zwiedinckem mluvit o jakési primaritě důchodů. Je tedy označení »důchodová teorie« zcela oprávněno (třebas bychom ještě přesněji mohli jako příčinu stoupání nebo klesání cenové hladiny označiti jistou disproportionálnitu ve výrobě statků, že totiž statků jistého druhu [spotřebních, kapitálových, platidel] bylo uvedeno na trh více, než je po nich poptávka). O myl je, myslí-li Elster, že společnou příčinou stoupání cen i důchodů je rozmnožení peněz. Neboť buď Elster rozumí peníze v druhém smyslu dříve uvedeném, t. j. nově vzniklé peněžní nároky, pak souhlasí vlastně s teorií důchodovou. Nebo má na mysli peníze v prvním smyslu neboli platidla, pak jest učení jeho falešné, neboť znehodnocení peněz může nastat i bez rozmnožení platidel. Jest tomu tak v případě úvěrové inflace. Elster arci úvěrovou inflaci popírá, poněvadž jí nerozumí. A nerozumí jí proto, že si svou definicí platidel sám cestu k porozumění zatarasil. Počítáť, jak jsme viděli, i deposita žirová k platidlům a vysvětluje tedy na př. stoupání cen v Anglii za světové války a po ní inflací platidlovou t. j. rozmnožením oněch žirových deposit.¹⁾ Ve skutečnosti však nemůže tu vzniknouti platidlová inflace v poněkud větší míře, neboť zvláštních platidel tu není a zápůjčky bänkami poskytnuté musejí býti hrazeny jinými pohledávkami. Přes to může tu vzniknouti inflace jiného druhu. Jestliže totiž stát úroky ze svých dluhů platí vždy zase novými dluhy,

¹⁾Podobně činí ostatně i Cassel ve svých Memorandech a i anglický výbor měnný pod předsednictvím lorda Cunliffe-a (First Interim Report of the Committee on Currency . . .).

zvětšují se tím peněžní důchody majitelů těchto půjček a rozmnožuje tudíž celkový peněžní důchod i důchod věnovaný ke koupi spotřebních statků, kdežto množství jich se nerozmnožilo (rozmnožilo se jen množství kapitálových peněžních statků). Stoupají tedy ceny a klesá hodnota peněz, avšak příčinou není inflace platidel, nýbrž inflace úvěru; také účinky jsou tu zcela jiné než při inflaci platidlové (na př. na úrokovou míru nebo na hojnost platidel).

Stanovisko, jež zaujímá Elster k theorii kvantitativní, je tedy dle mého náhledu zcela zvrácené. Lzeť říci, že právě ona myšlénka kvantitativní theorie, proti níž se Elster obrací, totiž onen ciferní kvantitativní poměr mezi penězi a statky, je správná. Při rozmnožení statků neklesá hodnota statků v nějakém pevném poměru ku množství, ježto tu také rozhoduje křivka poptávky, ale při rozmnožení peněz klesá úměrně hodnota peněz, ježto tato hodnota je určována toliko vztahem mezi množstvím peněz a statků. Na to upozornil svého času již Mill. Ale ovšem množstvím peněz třeba rozumět, jak plyne z toho, co bylo řečeno, nikoli množství oběživ nebo platidel, nýbrž množství peněžních nároků. Jelikož pak právě tato okolnost (množství oběživ) charakterisuje obvyklou theorii kvantitativní (jež by se měla tedy vlastně jmenovat oběživovou), lze tuto theorii považovati za nesprávnou, třebas Elster s ní projevuje souhlas.

K III. kapitole. Podle Bendixena, jak jsme viděli, je tvoření nových peněz oprávněno tehdy, jestliže odpovídá vytvoření nových statků. Elster souhlasí s ním, namítá však toliko, že by vlastně také každému rozmnožení statků mělo odpovídati vytvoření nových peněz, třebas nečiní z toho dalších důsledků. Jakkoli nechci upíratí Bendixenovi zásluhu o to, že na tento problém upozornil a řešení jeho zahájil, mám přece za to, že Bendixen nevidí tu zcela jasně — tím méně arci Elster. Příčinou je, že oba nerozlišují mezi oběma pojmy »peněz« nahoře uvedenými.

Pokud se týče peněz v druhém smyslu t. j. peněžních nároků, lze o nich skutečně říci, že ony vznikají při každém rozmnožení nových statků a odvedení jich do společného trhu (prodejem) — ať již kupec zaplatí hotově nebo poukazem na banku nebo zůstane kupní cenou zatím dlužen — a že je tu tedy onen nahoře zmíněný požadavek Elsterův úplně splněn. Na druhé straně pak bylo by žádoucí, má-li hodnota peněz zůstatí stálou, aby takové peněžní nároky vznikaly jen tehdy, když jim odpovídá vytvoření nových statků reálních, po nichž je za daných poměrů poptávka. Ve skutečnosti arci mohou vzniknouti peněžní nároky též při vzniku statků, které neukojují žádnou potřebu, statků »fiktivních« (ať platidel nebo peněžních kapitálových statků); následek musí býti zvětšení množství peněžních nároků bez zvětšení statků »reálních« nebo znehodnocení peněz. Naopak musí také při každém konsumu (definitivním odnětí statků z trhu) odpadnouti přiměřený peněžní nárok (»důchod byl skönsumován«). Ovšem odpadá tento peněžní nárok i tehdy, když se ho použije k odstranění oněch nahoře zmíněných fiktivních statků (splácení papírových peněz, státních výpůjček); ná-

sledek musí býti zlepšení poměru mezi zbylými peněžními nároky a reálnými statky, peníze se zase zhodnocují. Těmito příčinami lze hlavně vysvětliti historické změny hladiny cenové (nikoli změnami ve výrobě drahých kovů, jak se obyčejně za to má).

Jak se má však věc s penězi v prvním, obvyklém smyslu neboli platidly? Je správné, žádá-li se i zde, aby vznik nových platidel dál se rovnoměrně se vznikem nových statků (theorie klasického tvoření se peněz)? Mám za to, že je to omyl. Podnět k němu zavdalo asi pozorování, že zvýší-li se nadmíru množství nesměnitelných bankovek — nebo stejně kovových peněz — znehodnotí se ve stejném poměru peníze, naproti tomu zvýší-li se značně množství směnitelných bankovek nebo pohledávek žirových, že nenastávají takové účinky. Z toho se soudilo, že v prvním případě znehodnocení peněz nastává proto, že oproti vzniku nových platidel nestojí přírůstek nových statků, kdežto v druhém případě novým bankovkám nebo žirovým pohledávkám odpovídají nové statky, i žádalo se tedy všeobecně, aby vznik nových platidel byl vázán na vznik nových statků.

Jenže lze tyto různé účinky na ceny vysvětliti též jinak a správněji, jak myslím. Nerozhoduje tu totiž přírůstek nových **platidel**, nýbrž přírůstek nových **peněžních nároků**. Při výdeji nesměnitelných bankovek — a podobně i kovových peněz — vznikají totiž **nové nároky peněžní**, jimž neodpovídají nové statky reální, nýbrž toliko dluh státu. Proto dochází tu ku znehodnocení peněz, neboť zvyšují se tu peněžní důchody, zvyšuje též část peněžních důchodů věnovaná koupi spotřebních statků, kdežto množství těchto statků se nezměnilo — tudíž ceny jich musí stoupnout. Naproti tomu při výdeji směnitelných bankovek — a podobně i žirových platidel — vznikají nová platidla — po případě nové možnosti placení — ale nevznikají tu výdejem tím jako takovým vůbec nové peněžní nároky, nýbrž toliko nároky, které tu byly již před tím, nabývají nové formy. Tak při výdeji bankovek peněžní nárok oproti určitému individuálnímu dlužníku, splatný až v několika měsících, jež by nikdo nepřijal za své zboží nebo práci, přeměňuje se v ihned splatnou pohledávku oproti cedulové bance, již každý je rád ochoten přijmouti co kupní cenu. Výhoda této přeměny a účel záleží tedy v tom, že výrobce může nyní své pohledávky použití ke koupi statků neb zaplacení dělnictva a pokračovati ve výrobě. Ovšem nebezpečí záleží v tom, jestliže se použije tohoto úvěru k jiným účelům než výrobním (finanční směnky) nebo k nepřiměřené výrobě jednotlivých druhů statků (na př. k přílišné výrobě statků kapitálových). Podobně i při převodu pohledávky na žirové konto pohledávka oproti jednotlivému dlužníku mění se v pohledávku oproti bance, která má zase sama množství pohledávek, i může pak lehce býti s nimi kompensována neb použita k platům.

Ale zdůrazniti sluší, že ani při výdeji bankovek ani při převodu pohledávky na žirové konto jako takových nevzniká nový peněžní nárok, který by tu nebyl již dříve býval. Proto vznik bankovky nebo žirové pohledávky sám nemá na hodnotu peněz vlivu, nýbrž záleží toliko na vzniku původní pohledávky. Vznikla-li

tato legitimně (t. j. následkem vytvoření nového statku, jehož byla hospodářská potřeba), pak hodnota peněz se nemění. Vznikla-li iligitimně (inflací platidlovou neb úvěrovou), pak hodnota peněz klesne. Z toho, co uvedeno, plyne dále, že sebe větší rozmnožení bankovek neb chekových pohledávek nemá na hodnotu peněz vlivu, jestliže původní peněžní nároky vznikly legitimně. Ale na hodnotu peněz nemá ani vlivu, jestliže se následkem vzniku jednoho statku vydá vícekrát směnka a vydá více bankovek (nová peněžní pohledávka je tu přece jen jedna, neboť oproti peněžním pohledávkám dalších prodavačů stojí i peněžní závazky jich oproti prodavačům předcházejícím). Z toho jde na jevo zcela jasně, že ona skutečnost, již Schumpeter přikládá takový význam pro vysvětlení vzniku haussy, nemá vůbec významu. Ale plyne z toho opět nesprávnost thorie kvantitativní (nebo správněji vlastně oběživové), neboť množství oběživ se tu zvětšilo bez současného rozmnožení statků a přece nemá to vlivu na hodnotu peněz.

K e IV. kapitole. Zde mohu býti poměrně stručným. Pokládám učení, že pari směnečných kursů mezi 2 neb více zeměmi závisí na r o z h o d n u t í s t á t u, z a z c e l a n e s p r á v n é. Elster omezuje je arcí tím, že praví, že stát stancově toto pari, nemůže si počínati libovolně, nýbrž že musí při tom přihlížeti k pantopolickým poměrům. Ale tímto dodatkem stává se ono učení zcela bezcenným. Je to podobně, jako kdyby někdo vida, že hypoteční banka reguluje kurs svých zástavních listů, řekl, že kurs ten závisí na jejím rozhodnutí, dodáváje, že banka musí tu arcí přihlížeti k úrokovým poměrům. Tímto dodatkem pozbývá první tvrzení každého významu. Správně musíme říci, že banka může sice možné oscilace kursu omezit, že však vlastní příčinou výše kursu jsou okolnosti určující výši dlouhodobé míry úrokové, t. j. množství úspor na jedné a množství oklikové výroby na druhé straně. Podobně musíme i při směnečných kursech hledati příčiny určující trvale jich výši. A tu mám za to, že působí tu přece jen h l a v n ě p o m ě r k u p n í s í l y p e n ě z v z e m ě c h, o n ě ž j d e. Ovšem s d v ě m a o m e z e n í m i, která jsou zároveň odpovědí na hlavní námítky Elsterovy. P r v n í o m e z e n í z á l e ž í v t o m, že pro srovnání kupní síly různých peněžních jednotek přicházejí v úvahu jen c e n y s t a t k ů m e z i n á r o d n í h o o b c h o d u, nikoli však statky domácí. Proto vezmeme-li do srovnání také ceny domácích statků, nemusí arcí celková kupní síla peněžní jednotky v obou zemích a výše směnečných kursů státi ve stejném poměru. A d r u h é o m e z e n í z á l e ž í v t o m, že o nějakém trvalejším pari nelze mluvití potud, pokud se p o m ě r y n e s t a b i l i s o v a l y. Dokud mezi jednotlivými rozhodujícími činiteli není dosazeno trvalé rovnováhy (na př. ve státním hospodaření není dosaženo rovnováhy nebo úroková míra a diskont jsou buď pod nebo nad svou normální výši), lze očekávati další změny cen (stoupání nebo klesání hladiny cenové), až se porušená rovnováha zase napraví a směnečné kursy do jisté míry ustálí.

Z á v ě r. Výsledek našeho rozboru je, že »peníze« mají vlastně ne jednu, nýbrž dvě d u š e. Vskutku mezi »penězi« co peněžními nároky a »penězi« co platidly je velký rozdíl pojmový. Ale Elster tohoto roz-

dilu nečiní a přenáší to, co platí o peněžních nárocích (že ony jsou podílem na společenské výrobě, že měly by vznikat jen následkem výroby potřebných reálních statků a že není-li tomu tak, peníze se znehodnocují), na peníze co platidla a dochází tím k nesprávným závěrům (tak znehodnocení peněz nemusí nastat jen při rozmnožení platidel a rozmnožení platidel nemusí naopak ani v tom případě, kdy se reální statky nerozmnožily, vésti vždy ku znehodnocení peněz, podíl na společenské výrobě nepředstavují jen platidla).

Nelze tedy říci, že by byl Elster přinesl něco nového a že by byl problém peněz objasnil, nýbrž spíše jej zatemnil. Přes to jeho kniha má a s p o ů t u d z á s l u h u, že autor chtěje systematicky podat výsledky novějšího theoretického myšlení o problém peněžní, obnažil tím více vady a nedostatky tohoto myšlení a ukázal tím — proti své vůli — cestu správnější. Kniha jeho nabádá tedy k novému uvažování o problémech peněžních, jehož je zde tím více potřebí, ježto staré učení se povážlivě viklá a, jak mám za to, brzo bude nahrazeno učením zcela jiným, jež vrhne reflex i na jiné části národohospodářské theorie.

V. Mildschuh.

ZPRÁVY.

Z České Akademie věd a umění. První třída České Akademie věd a umění v Praze vypisuje cenu Kč 1500 z fondu JUDra Antonína Pavlíčka za nejlepší práci z oboru práva soukromého. O cenu tuto ucházeti se mohou práce pojednávající »O smlouvách ve prospěch třetích«. Lhůta k podání rukopisů běží do 30. dubna 1923. Ke konkursu připustí se jen práce, při nichž bude použito buď písma strojového nebo rukopisu naprosto čitelného. Cenu přisoudí první třída České Akademie, vyslechnouc návrh tříčlenné poroty k tomu konci předem zvolené.
